

כנס מחקרי ע"ש פרופ' יאיר פרג ז"ל

כנס מורשת החשמונאים במודיעין וסביבותיה ה-16

חוברת תקצירי הכנס

יום ה', כח', ד' חנוכה כסלו תש"פ (26.12.19) באולם "עינן",
קניון עזריאלי, מודיעין

בשיתוף מדרשת הרי גופנא בפיקוח, הפקולטה למדעי היהדות, האגף לתרבות יהודית
במשרד החינוך, המחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה.
© כל הזכויות שמורות לעיריית מודיעין מכבים רעות. אין להעתיק ללא רשות

תכנית הכנס

8:30 - 9:00 התכנסות

9:00 ברכות ודברי פתיחה

9:20 - 10:40 **מושב ראשון**: חידושים ארכיאולוגיים במודיעין וסביבתה

בשיתוף רשות העתיקות

יו"ר המושב-מר דורון בן עמי, רשות העתיקות

9:20 מר אברהם טנדלדר, שחר קריספין ושולמית טרם, רשות העתיקות- חוברת

המוצב-מידע חדש מחורבה אנונימית מימי הבית השני בגבעות מודיעין

9:40 מר יותם טפר, רשות העתיקות - דרכים נושאות עם- דרכי עולי הרגל

אל ירושלים

10:00 גב' ג'ני מרכוס, רשות העתיקות - השפעות אנתרופוגניות על נוף

הצומח הטבעי לאורך התקופות,

בסמוך לאתרים אשון וברפיליה

10:20 מר אסף פרץ, רשות העתיקות - המצודה והמלחמה הגדולה

11:00 - 10:40 הפסקה

11:10 - 12:40 **מושב שני**: מושב לזכר פרופ' עמוס קלוזר ז"ל

- יו"ר המושב- פרופ' בועז זיסו, אונ' בר אילן
11:10 מר עמרם טרופר, אונ' בר גוריון - סיפור מותו של ינאי המלך
 בספרות חז"ל
11:30 מר אבנר אקר, אונ' בר אילן - התקופה ההלניסטית באדומיה על פי
 ממצא הכתובות
11:50 מר אבנר אקר, אונ' בר אילן ומשרתת ישראל- הפולמוס החשמונאי-
 שומרוני: מהקולמוס אל החרב
12:10 זאב ספראי, אונ' בר אילן - קרב יבנה - הקרב הבלתי אפשרי?
12:30 הענקת תעודת הוקרה מעיריית מודיעין מכבים רעות למשפחת קלונור
 עבור מפעלו המחקרי של פרופ' עמוס קלונור ז"ל
12:40 - 13:00 הפסקת צהריים (יוגש כיבוד קל)
13:00 - 14:30 מושב שלישי: המושב האקולוגי: שמירת טבע במודיעין וסביבתה
 יו"ר המושב- גב' אביטל יוגב, מנהלת קהילת מודיעין מכבים רעות בחברה
 להגנת הטבע
13:10 גב' מיכל רטנר, רשות העתיקות - שילוב אתרי עתיקות בתכנון
 הכוללני של מודיעין: מראייה כללית ועד לשימור האתר הבודד
13:30 גב' שרה'לה אורן, נאות קדומים וסמינר הקיבוצים - שמן, אור
 ומנורה בין חורבן ותקומה
13:50 גב' גילה אלון, מכון דש"א (דמותה של א"י) - התנאים האקולוגיים
 של גבעות מודיעין וצומח הקלימקס (הצומח שנמצא בשיווי משקל עם התנאים
 האקולוגיים), יער האורן הנטוע שתפס את מקומו ומהם הסיכויים להתחדשותו
 לאחר השרפה של יער בן שמן
14:10 מר יונתן מירב- על צבאים, צבועים וחיות נוספות באזור מודיעין
14:30 גב' מיכל פרפרי, מנכ"לית החברה הכלכלית מודיעין - חזון חורבת
 אשון-השילוב בין מורשת ופיתוח

הקדמה

אנו שמחים להגיש לכם את חוברת תקצירי ההרצאות של כנס מורשת
 החשמונאים במודיעין וסביבותיה ה-16 ע"ש פרופ' יאיר פרג ז"ל,
 המתקיים בעיר מודיעין מכבים רעות.
 הכנס הנוכחי ממשיך את מסורת הכנסים המחקרים המציגים לקהל הרחב
 מחקרים חדשים ומרתקים אודות חידושים ארכיאולוגיים במודיעין
 וסביבתה ושמירת הטבע והוקרה לפרופ' עמוס קלונור על מחקריו הרבים.
עיריית מודיעין מכבים רעות, שיזמה מסורת מבורכת זו, ראתה בחשיבות
 את החיבור בין העיר החדשה לבין המורשת וההיסטוריה של מודיעין
 העתיקה ושל החשמונאים שיצאו ופעלו מאזור זה.
 הכנס מהווה המשך וזיכרון למפעל החשוב בו החל פרופ' יאיר פרג ז"ל,
 מראשוני תושבי האזור והעיר אשר החל את תהליך הפצת המודעות לשמירת

האתרים הארכיאולוגיים וערכי הטבע והמורשת שבסביבות המרחב העירוני של מודיעין.

הכנס מופק על ידי המרכז הרב-תחומי ועיריית מודיעין מכבים רעות, בשיתוף עם אוניברסיטת בר אילן, המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה, מדרשת הרי גופנא ובחסות גבי גיסייה פרג.

תודות לכל העוסקים והמסייעים בארגון הכנס והכנתו: בראש ובראשונה לראש העיר מודיעין מכבים רעות, **מר חיים ביבס**, על הייזום והאירוח של הכנס, לחבר מועצת העיר **מר שמעון גואטה**, מחזיק תיק מורשת ותיירות בעירייה, **ד"ר אורנה מגר**, מנהלת מרכז הרב-תחומי, על הדחיפה של הכנס קדימה והליווי בכל פרטי הכנתו מראשיתם ועד סופם. **גבי גיסייה פרג** אשר תורמת גם מהונה וגם מרעיונותיה לקידום הכנס. **גבי הילה מזרחי** מהמרכז הרב-תחומי, על ההפקה הארגון והמאמץ הרב להוצאה לפועל של הכנס.

בברכת חג אורים שמח וכנס פורה ומעניין, עומרי י' עבאדי, אוניברסיטת בר אילן, המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה אהרון טבגר, מדרשת הרי גופנא הילה מזרחי, רכזת הכנס ד"ר אורנה מגר, מנהלת תחום השכלת מבוגרים

אודות יאיר פרג ז"ל

יאיר פרג (פרידברג) נולד בעיר ת"א בשנת 1929 וגדל בשכונת בורוכוב. הוא לחם בפלמ"ח במלחמת השחרור ובמערכות ישראל כולל מלחמת יום הכיפורים.

אחרי אחד הקרבות אמר על עצמו: "אני משוגע על ארץ ישראל". משנת 1960 מדען באוניברסיטה העברית בירושלים. סוציאליסט ציוני מהזן הישן והטוב.

איש עקרונות במאבק המתמיד למען שמירת הטבע, מורשת העבר, הצדק החברתי ועתיד מדינת ישראל.

מעת הקמת העיר מודיעין עמד פרופסור פרג בראש "העמותה לשימור אתרים ונוף במודיעין"

ולדברי אנשי העמותה: "תמיד היה בראש המזנה תמיד משך קדימה".

הודות לפעילות האמיצה של העמותה ניצלה מכף הדחפורים שורה ארוכה של אתרי מורשת רבי חשיבות ושונות תכניות הבנייה.

לדוגמא, העתירה הדרמתית בבג"ץ נגד תכניות הבנייה על גבעת תיתורה.

שפע הממצאים הארכיאולוגיים שנחפרו באזור מודיעין העיד שאמנם כאן פרץ מרד החשמונאים

שלניצחונם הייתה השפעה מכרעת על ההתפתחות ההיסטורית והתרבותית של המערב.

לפיכך ראה פרופ' פרג חשיבות עליונה בהכרזת האזור שאותו כינה "ארץ המכבים" כאתר מורשת עולמית.

את הצעתו זו ונימוקה הגיש יאיר לאיקומו'ס -הוועדה הישראלית למורשת תרבות עולמית הפועלת במסגרת אונסק"ו.

בצוואתו ביקש פרופ' פרג מהעמותה "להמשיך בפעילות מול איקומו'ס"

פרופ' פרג ראה שליחות בפרסום ממצאים, שהתגלו בחפירות ההצלה, שניהל באזור שמעון גיבסון, שאליו התלווה ונתן תיאורים מפורטים ותמונות בעשרות מאמרים שהופיעו בעיתונות המקומית.

פרופ' פרג ראה "בארץ המכבים" פוטנציאל תיירותי עצום והוא פעל רבות לבסס את מקומו של האזור כאתר תיירות משמעותי למורשת ישראל.

פרופ' פרג הגה את הרעיון לקיום כנס שנתי במודיעין בחג החנוכה בנושאי ארכיאולוגיה והיסטוריה של התקופה החשמונאית.

יאיר פרג היה חלוץ, הוא נפטר בשנת 2001 אך חזונו ופעילותו קיימים ומתרחבים גם בימינו.

יוסף תמיר, יו"ר חיים וסביבה כתב: "פרופ' פרג היה הירוק האקדמי האולטימטיבי.

אנו יכולים לאמוד את תרומתו לארץ והיא לא תסולא בפז... לו היו בתוכנו כמה תריסרים של יאיר פרגים, פני המדינה היו נראים אחרת"

דברי ברכה מפי ראש העיר מודיעין מכבים רעות, מר חיים ביבס

אורחות ואורחים יקרים,

מדי שנה בחג החנוכה, אנחנו מקיימים את "כנס מורשת מודיעין", כנס לימודי אשר עוסק בהנצחתם של בני משפחת החשמונאים ובחיזוק הקשר ההיסטורי בין מודיעין העתיקה למודיעין מכבים רעות המודרנית והמפותחת של ימינו.

העיר מודיעין הקדומה, עיר מולדתם של בני משפחת החשמונאים, הייתה המקום ממנו פרץ בשנת 167 לפני הספירה מרד החשמונאים. משפחת

החשמונאים מהווה סמל ומופת לגבורת העם היהודי לאורך כל הדורות וחג החנוכה הוא חג המסמל זאת יותר מכל. מודיעין החדשה הוקמה בסמוך לממצאי מודיעין העתיקה. כאשר תושבי העיר הראשונים הגיעו לכאן הם הביאו עימם את רוח החלוציות והמעורבות הקהילתית, שמפעמת בעיר ובקרב תושביה גם כיום.

כנס מורשת מודיעין מציין את השנה ה-16 לקיומו וגם השנה אנו נארח את טובי החוקרים בתחום, היוצרים מפגש מרתק ומבט מעמיק אל ההיסטוריה היהודית בכלל, וההיסטוריה של אזורנו בפרט, אבל גם מבט אל העתיד של העיר.

אנו חיים במקום בו כל אתר מספר לנו את סיפור העם היהודי ואני מזמין אתכם לטייל באתרים השונים במודיעין מכבים רעות המספרים על המורשת של העם היהודי - ואין זמן מתאים לכך יותר מימי חג החנוכה.

שיהיה לכולנו כנס פורה וחג חנוכה שמח

חיים ביבס

ראש העיר מודיעין מכבים רעות

דברי ברכה מפי מר שמעון גואטה

תושבים ואורחים יקרים,

כנס מורשת מודיעין והחשמונאים נהפך למסורת מבורכת לאורך השנים להנצחת מורשת החשמונאים ומודיעין העיר, בחג החנוכה. כמחזיק תיק תיירות מורשת ושימור אתרים, אני רואה חשיבות רבה לחיבור התושבים לאתרי הטבע בעיר המייצגים את יופייה. אנו פועלים ומקדמים פרויקטים רבים כדי לשמר את ההיסטוריה של עם ישראל ואת ערכי הטבע של האזור בו אנו חיים וזאת על ידי פעילות קהילתית התנדבותית מאות תלמידים ומתנדבים מהארץ והעולם עולים לאורך השנים לגבעת התיתורה לחפירות ארכיאולוגיות שבמסגרתה למדו על הגבעה, ביקרו בה ושמרו עלייה, כל זאת במסגרת פרויקט ההנגשה שבוצע לציבור הרחב.

כיום ניתן לטייל ולסייר בשבילי הגבעה וליהנות מתבניות נוף מרהיבות:

המצודה הצלבנית, גן ארכיאולוגי פתוח עם ממצאים שהתגלו לאורך השנים

שיחזור בתי הבד והכלים החקלאיים מהתקופה הקדומה כולל מידע אינטראקטיבי "לגילוי סודות התיתורה.

שימור הגבעה מעניק לתושבים ואורחים רבים הפוקדים את הגבעה תמונה רחבה ומעמיקה לתולדות מודיעין העתיקה, הגבעה כיום מונגשת, מוארת ופורחת וכך נשמור עלייה לדורות הבאים.

בחודשיים הקרובים נצא לדרך עם פרויקט שימור והנגשה מיוחד של "חורבת אשון".

הקמתו של פארק ארכיאולוגי ראשון מסוגו לציבור בלב שכונת מורשת החדשה פרויקט זה מהווה עוד אבן דרך לחיזוק מעמד של אתרי המורשת והטבע במודיעין אשר מונגשים לתושבים ולמבקרים מחוץ לעיר ומאפשרים להם ליהנות ממרחבים טבעיים ממש בפתח הבית.

כנס מורשת מודיעין והחשמונאים ה-16 הינו סמל לציבור בין מודיעין הקדומה וההיסטוריה המפוארת של חבל הארץ הזה, לבין העיר הקיימת והמתפתחת כיום בעת החדשה. כמדי שנה מוצגים בכנס מחקרים חדשים ע"י חוקרים וארכיאולוגים על תולדות מודיעין העתיקה ועד העת החדשה.

מאחל לכם כנס פורה ומעשיר,
בברכת חג אורים שמח,

שמעון גואטה,

**חבר מועצת העיר מודיעין מכבים רעות
יו"ר עמותת מופעים תירות מורשת ושימור אתרים**

דברי ברכה מפי גבי גיסיה פרג, אלמנתו של פרופ' יאיר פרג ז"ל

אני שמחה לברך אתכם בפתיחת הכנס השנתי ה-16 מורשת החשמונאים במודיעין על שם פרופ' יאיר פרג ז"ל.

יאיר איש הפלמ"ח במלחמת השחרור ולאחר מכן אחד ממקימי קיבוץ צרעה, איש המדע והאקדמיה במקצועות בוטניקה, מיקרוביולוגיה תעשייתית ואקולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים.

לאחר 35 שנות המחקר פרש יאיר בשנת 1985 לגמלאות אל לא ישב בחיבוק ידיים אלה התמסר לפעילות חדשה, הצלת אתרי היסטורי ומורשת, שהתגלו בזמן בניית העיר מודיעין.

יאיר הגדיש לפעילות הזאת את 15 שנות חייו האחרונות.

הוא עמד בראש "העמותה לשימור אתרים והנוף במודיעין", הודות לפעילות האמיצה של העמותה ניצלו מכף הדחפורים יותר מ-10 אתרים רבי חשיבות, ביניהם:

גבעת תיתורה, גבעת קברות המכבים, הגבעה הגאולוגית, מערת קבורה חשמונאית נוף עמק אילון ועוד.....

אני רוצה לציין את תרומתה הגדולה של דר' עפרה אורבך ז"ל שהייתה ממקימי העמותה פעילה נמרצת בצוות וראש העמותה אחרי פטירתו של יאיר.

על גבעת תיתורה שיש סברה שבתוכה נמצא הכפר האגדי מודיעין לחם יאיר פעמיים

בפעם הראשונה נגד חיילים של הלגיון הירדני, ובפעם השנייה נגד הטרקטורים של משרד השיכון. בספר ביוגרפי של יאיר פרג יש תצלום שמראה את יאיר העומד עם בתו ועוצר את הטרקטור העובד על גבעת תיתורה. שפע הממצאים הארכיאולוגיים הביאו את יאיר לרעיון לקיים בחנוכה בעיר מודיעין כנסים מוקדשים למורשת החשמונאים. הוא תכנן לקיים את הכנס הראשון בחנוכה 2001, אך הגורל קבע אחרת, יאיר לא הספיק להגשים את חלומו, יאיר נפטר אחרי ניתוח לב בחודש ספטמבר 2001. עיריית מודיעין העריכה את חשיבותו של הרעיון ואנחנו כעת נוכחים כבר בכנס ה-16. מכנס מקומי הגענו לכנס כלל ארצי שבו מרצים חוקרים מעולים ישראלים וגם מחו"ל. לפנינו תכנית הכנס, עשירה ומגוונת ועל כך אני רוצה להודות לכל הצוות השותף בהפקת הכנס: מר שמעון גואטה, דר' אורנה מגר, גב' הילה מזרחי ומר עמרי עבאדי.

**מאחלת לכם הנאה ועניין,
חג חנוכה שמח! גיסייה פרג**

מושב ראשון:

חידושים ארכיאולוגיים במודיעין וסביבתה בשיתוף רשות העתיקות

יו"ר: דורון בן עמי, רשות העתיקות

חורבת המוצב – מידע חדש מחורבה אנונימית מימי הבית השני בגבעות מודיעין

אברהם שי' טנדלר, שחר קריספין ושולמית טרם, רשות העתיקות

חורבת המוצב (נ"צ 197698/646322) הינה שמה המודרני של יישוב עתיק באזור גבעות מודיעין. החורבה אינה מופיעה במפות היסטוריות והיא לא נחפרה בעבר. לקראת הפיתוח של שכונת מורשת של מודיעין מכבים רעות ניהלנו חפירת בדיקה בחורבה. בחפירה נחשף אגף אחד של בית חווה רחב ידיים. החווה הוקמה בתקופה ההלניסטית המאוחרת/החשמונאית. קירותיה נבנו מאבני שדה גדולות ונראה שניתן

להגדיר אותה כחוזה מוגנת. בתקופה הרומית הקדומה הוסיפו לבית החוזה מקווה טהרה וחלק מהרצפות הוגבהו. החוזה נפגעה לקראת סופה של המאה הראשונה לספה"נ אך היא שוקמה והמשיכה לפעול עד למרד בר כוכבא (132-135 לספה"נ). בהכנות למרד בר כוכבא תושבי החוזה חצבו מערכת מחילות מתחת לביתם. הגישה למערכת הייתה דרך פיר חצוב במרכז האגף. המערכת הובילה לחדרי מסתור וכן למקווה הטהרה. ייתכן שלאחר הדיכוי האלים של המרד אחד מחדרי המסתור שימש כמקום קבורתם של תושבי החוזה שנספו. מערכת מסתור נוספת, מתקנים חקלאיים ומערות קבורה נחפרו בסביבה הקרובה של האתר. בהרצאתנו נציג מידע חדש מפירת האתר; התפתחות האדריכלות שלו, מתקניו מערכות המסתור והקברים. כן יוצגו היבטים מסוימים ממחקר הממצאים מהאתר, כלי החרס, כלי האבן, כלי המתכת והמטבעות.

"דרכים נושאות עם-דרכי עולי הרגל אל ירושלים"

ד"ר יותם טפר, רשות העתיקות

תואי מעבר טבעיים ששימשו למעבר אדם לאורך ההיסטוריה ובעיקר אלו ששופרו בידיו והוכשרו למעבר נוח יותר, הינם בעלי חשיבות בתרבויות, תקופות ואזורים גיאוגרפים שונים. תיעוד ומחקר של נתיבים אלו ברמה המקומית, הארצית והבינלאומית מסיעים לחקר של מערך יישובי, קשרי מסחר וכלכלה, מסעות צבאיים, מוקדי שלטון, פולחן ודת.

משחר ההיסטוריה שימש קו החוף של הארץ למעבר מצפון לדרום ובכיוון ההפוך וכך גם ממישור החוף במערב לפניים היבשת במזרח. ברמה הארצית כבישים ודרכים שימשו למעבר בין היישובים וברמה האזורית והמקומית הותקנו דרכים ושבילים, שאיפשרו מעבר גם אל השטחים החקלאיים. לראשונה ובתקופה הרומית נסללו באזורנו כבישים אימפריאליים, אלו נסללו לפי קריטריונים קבועים ואחידים ובין מרכזים אורבניים ומחנות צבא. לצד הכבישים, במרחקים קבועים, הוצבו אבני מיל. כבישים אלו איפשרו מעבר של תחבורה גלגלית בכל מזג אוויר.

בהרצאה זו נתמקד במידע אודות סדרות של מדרגות שנמצבו בסלע באזורי הארץ השונים וכן גם במרחב של הרי ירושלים (טפר וטפר 2013). בחינת מאפייני חציבת המדרגות לאורך דרכים קדומות בארץ ישראל, מאפשרת להציע את ייעודם, משמעותם ותיארוכם.

השפעות אנתרופוגניות על נוף הצומח הטבעי לאורך התקופות,

בסמוך לאתרים אשון וברפיליה

גי'ני מרכוס, רשות העתיקות

חורש ים-תיכוני היווה משאב טבע חשוב בהיסטוריה האנושית מאז ההתפתחות של יישובי קבע. באגן הים התיכון היער נוצל ביתר שאת באופן כללי ובארץ ישראל בפרט. מחקרים רבים ניסו להסביר את הגבעות הצחיחות בחלקים נרחבים של אזור ההר ולשער איך הגבעות האלה נראו מאות ואלפי שנים קודם. בהרצאה זאת אנסה לבצע הערכה דומה בתוך תא שטח מוגדר סביב האתרים ברפיליה ואשון באמצעות הצלבה של נתונים ארכיאולוגיים של דפוסי התיישבות באזור, תעשיית הסיד שפעלה במקום ותצורת הנוף שנראית בו היום. המידע על פריסת ההתיישבות, פעילות חקלאית ותעשייה קדומים יילקח מתיעוד שנאסף בסקרים וחפירות הצלה שהתבצעו באזור לקראת הרחבת העיר מודיעין. בנוסף, תיעשה הערכה משוערת של נוף הצומח המקורי באזור לפי דינמיקת ההתחדשות ותצורות הצומח האופייניות לאזור. לפי שלושת האלמנטים האלה, תתבצע סקירה של כל השלבים בהם נעשה שימוש או פגיעה בצומח הטבעי במסגרת הפעילות האנתרופוגנית וכיצד כל שלב שינה את הנוף המקומי לאורך התקופות ועד היום.

המצודה והמלחמה הגדולה

אסף פרץ, רשות העתיקות

מלחמת העולם הראשונה הגיעה לאזור מודיעין בסוף שנת 1917. הגבעות השולטות של אל בורג' (תיתורה) ושילתה (שילת), הפכו בסוף חודש נובמבר 1917 לזירת קרבות בין חיילי האימפריה העות'מאנית ליחידות

סקוטיות ואוסטרליות של חיל המשלוח הבריטי. בחפירתו של אברהם טנדלר בגבעת תיתורה, נמצאו שרידים מאותו הקרב והם מאפשרים לנו לסקור את הקרב ודפוסים בממצא שמצביעים על תופעה נרחבת בארץ ישראל של אותו הזמן, ביזת שדה הקרב.

מושב שני: מושב לזכר פרופ' עמוס קלוזר ז"ל

יו"ר: פרופ' בועז זיסו

על סיפור מותו של ינאי המלך בספרות חז"ל

עמרם טרופר, אוניברסיטת בן גוריון

בתיאור סוף חייו של המלך החשמונאי אלכסנדר ינאי, מזכיר יוספוס פלאביוס את מחלתו המתמשכת של ינאי ואת עצתו לאשתו על ערש דוי. אולם, יוספוס אינו מביא את הסיפור המחריד שקדם למותו של ינאי המלך אשר נמצא בסכוליון למגילת תענית. הסכוליון מספר שכאשר חלה ינאי ועמד למות, הוא הכניס שבעים זקנים לבית האסורים והורה לשר בית האסורים לרצוח אותם בשעת מותו. על אף שאין זכר לסיפור הזה בכתבי יוספוס, יוספוס מספר סיפור דומה להפליא על הורדוס. מעשה מותו של ינאי על פי חז"ל ומעשה מותו של הורדוס על פי יוספוס כה דומים שמסתבר שהם משקפים עיבודים שונים של מסורת אחת ולאור העריכה המאוחרת של הסכוליון (ושיקולים נוספים), דומה שהסיפור על ינאי הוא גלגול מאוחר של המסורת המקורית על הורדוס. אולם, לאחרונה טענו פרופסור טל אילן ופרופסור ורד נעם שחז"ל לא הכירו את המסורת של יוספוס. לשיטתן, כבר בתקופת הבית שתי מסורות נפרדות אימצו לעצמן את אותה עלילה אוניברסלית על מלך רשע ולכן אין לדעת איזו מהן היתה המסורת המקורית. ברצוננו לבחון טענה זו ולשאול האם העלילה המשותפת אכן תואמת כל מלך רשע באותה מידה. לאור מקורות אחרים נבקש להראות שהעלילה המשותפת אינה מתאימה לכל

מלך רשע באותה מידה ובמקרה דנן, היא דווקא משתלבת טוב יותר עם אופיו של אחד משני המלכים.

התקופה ההלניסטית באדומיה על פי ממצא הכתובות

אבנר אקר, המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה, אוני' בר אילן

הרס מרשה בשלהי המאה השנייה לפני הספירה הקפיא בזמן חברה שהייתה במהלך שינוי תרבותי עמוק. ההתמודדות של אנשי אדומיה עם בוא התרבות ההלניסטית משתקפת בכל פן של הממצאים מהאתר. בהרצאה זו אבחן את הכתובות שהותירו אחריהם אנשי אדומיה הן במרשה והן בסביבתה הקרובה על גבי חפצים וכתלים (ללא אוסטרקה!) כפי שפורסמו לאחרונה בקובץ הכתובות מארץ ישראל בתקופות הקלאסיות (Corpus Inscriptionum Iudaeae Palaestinae). הבדיקה מראה באופן מפתיע שבין המאה הרביעית לפנה"ס לבין המאה הראשונה לפנה"ס אנשי אדומיה רשמו במדיה זו אך ורק ביוונית. אנסה להסביר מדוע.

הפולמוס החשמונאי-שומרוני: מהקולומוס אל החרב

יוסי המי, משטרת ישראל ואוניברסיטת בר אילן

המאמר דן בפולמוס היהודי-שומרוני בתקופה החשמונאית. הפולמוס הקדום החל עוד בסוף תקופת בית ראשון, לאחר שספר מלכים קבע את הנרטיב כלפי השומרונים בספרות היהודאית לדורי דורות: השומרונים הם אינם צאצאי ממלכת ישראל, אלא צאצאי הגולים הנוכרים שהובאו בידי מלכי אשור לאחר נפילת של ממלכת ישראל. אולם שיאו של הפולמוס בין היהודים לשומרונים היה כנראה בתקופה החשמונאית. עוד קודם לייסוד המדינה החשמונאית בספרו של בן-סירא ישנה עדות לפולמוס החריף נגד השומרונים המכונים 'גוי נבל הגר בשכם'. לאחר הסתלקותם של היוונים וכינון המדינה החשמונאית החל מסע הסתה חמור כנגד השומרונים היושבים בשכם, וכנגד מקדשם בהר גרזים. השומרונים מכוני

בכינויי גנאי קשים, ואף מואשמים כמי שחברו לאויבי יהודה ועזרו לבבלים להשמיד את ממלכת יהודה ובית המקדש הראשון. בנוסף השומרונים מואשמים כמי שגזלו את אדמתה של ממלכת ישראל, אשר צאצאיה נמצאים בגלות רחוקה. בסופו של דבר המילים הקשות הפכו לפעולה אקטיבית. מלכי בית חשמונאי, ובראשם יוחנן הורקנוס, ערכו מסע לכיבוש חלקי ארץ ישראל, והפיכתה למדינה יהודית. המלכים החשמונאיים כבשו והרסו ערים נוכריות בתחומי ארץ-ישראל, ופגעו במקדשים אלייליים. למרות קרבתם הדתית של השומרונים ליהודים, ולמרות שהמקדש בהר גרזים היה מקדש לעבודת ה' גורלם של השומרונים לא היה שונה מזה של שכניהם הנוכרים. בשנת 111 לפנה"ס החריב יוחנן הורקנוס את המקדש השומרוני במה שהיה לשיאו של הפולמוס מאז ובכלל. בפעולה זו ביקש הורקנוס להשתלט אל אזור שומרון ולפגוע בשומרונים, וסביר כי ההסתה הפרועה שבכתבי התקופה תרמה לכך לא מעט, והכשירה לשם כך את הקרקע. החרבת המקדש השומרוני היה בגדר אירוע מכונן למערכת היחסים בין שתי העדות, ועשרות שנים לאחר-מכן, במגילת תענית, אירוע זה נחשב ליום שמח שאסור בתענית ליהודים.

קרב יבנה - הקרב הבלתי אפשרי?

זאב ספראי, אוניברסיטת בר אילן

המקור היחידי לקרב יבנה הוא מקבים א י 85-69. לפי התאור שם אפולוניוס נציב סוריה הגיע לארץ בשנת 150 לפני הספירה לערך, עם חיל גדול וזנה ביבנה. אפולוניוס התגרה ביונתן וינתן יצא לקראתו למישור תחילה כבש יונתן את יפו ולאחר מכן פנה דרומה לקראת אפולוניוס. אפולוניוס הציב מארב ולכד את יונתן מלפנים ומאחור. יונתן וחייליו יצרו ריבוע ועמדו בהצלחה נגד יריביהם, ולאחר מכן צבא רענן של שמעון הגיח מתוך הריבוע והכריע את הקרב, היוונים ברחו לאשדוד. היה זה אפוא קרב של פלנכס מסודר נגד צבא יונתן, ומשני צדדים. לכאורה התוצאות של הקרב בלתי אפשריות. יפו שכביכול

נכבשה, נותרה עיר מיונת ונכבשה רק מאוחר יותר בידי שמעון. יבנה איננה משתתפת בקרב כלל, אפילו לא כמקום מפלט ליוונים. ואשר לקרב עצמו, יונתן שצבאו נלחץ משני הצדדים, עמד בהצלחה נגד הפלנכס וניצח, בתנאים כל כך קשים. בהרצאה ננסה לאתר את מקום הקרב ולנסות להבין מה היה סוד הנצחון היהודי נגד כל התנאים. לאחר הדין ההיסטורי נציג גם כיצד משוחזר הקרב בסיפור ילדים היסטורי-דמיוני, בן זמננו.

מושב שלישי:

המושב האקולוגי: שמירת טבע במודיעין וסביבתה

יו"ר: אביטל יוגב, מנהלת קהילת מודיעין מכבים רעות בחברה להגנת הטבע

שילוב אתרי עתיקות בתכנון הכוללני של מודיעין: מראה כללית ועד

לשימור האתר הבודד

מיכל רטנר, רשות העתיקות

במרחב הגיאוגרפי של העיר מודיעין עדויות רבות להתיישבות אנושית מתקופות קדומות. המרחב מזוהה בעיקר עם מורשת החשמונאים ומרד בר כוכבא. הפיתוח המואץ של מודיעין בעשורים האחרונים מחד והעושר הארכיאולוגי מאידך הם אתגר עבור העוסקים בתכנון, בשימור ופיתוח, ובעיצוב המרחב בהווה. ההרצאה תעסוק באתגר זה ובשאלות: כיצד ניתן לשלב בין הארכיאולוגיה לתכנון המרחב? באילו איכויות זוכים תושבי העיר במפגש היומיומי עם עדויות פיזיות מההיסטוריה הרחוקה? וכיצד ניתן לשלב ארכיאולוגיה במרחב הציבורי? מתכננים וארכיאולוגים מתמודדים עם סוגיות אלו בתכניות כוללניות כמו גם בתכניות מפורטות ותכניות לפיתוח. עבודה משותפת של רשות העתיקות עם בעלי העניין ברשות המקומית מובילה לתוצאות מגוונות. אלו יוצגו ויידונו בהרצאה

שמן, אור ומנורה בין חורבן ותקומה

שרה'לה אורן, מדריכה בכירה בנאות קדומים ומרצה בסמינר הקיבוצים

קִשְׁפוּ הָאֹר! גִּלוּ הָאֹר!

אִם הַרְרִי נְשֹׁף עֲלֵינוּ נְעַרְמוּ –

לֹא דַעְכוּ כָּל-הַנְּיֻצוֹת, לֹא תָמוּ (מתוך: למתנדבים בעם/ ח.נ. ביאליק)

חֲנוּכָה – 'חַג הָאֹרִים' מדגיש את מוטיב האור בתפקיד מעשי של גירוש

החושך, דווקא, בימים הקצרים והקודרים של חודש כסלו (דצמבר) וכן

כסמל ערכי לניצחון האור על החושך.

הרצף ההיסטורי האנושי והיהודי מגולל אירועים נוספים בהם עץ הזית,

האור והמנורה עומדים בממשק המיוחד הזה שבין חורבן לתקומה. כמו

סיפור המבול, חורבן בית ראשון ושיבת ציון, אירועי המאבק שבין

החשמונאים לאימפריה היוונית ואף המנורה בתבליט שער טיטוס ברומא,

שנבנה כסמל לניצחון הרומאים על היהודים. מאידך ניצב האירוע החשוב

של הקמת מדינת ישראל כאלפיים שנים מאוחר לכך וכאן משתלבת ההחלטה

לקבוע את אותה מנורה כסמל למדינה המתחדשת. בהרצאה ננסה להאיר

פרקים חשובים אלה המתקיימים בממשק שבין חושך לאור בהיבט סמלי.

התנאים האקולוגיים של גבעות מודיעין וצומח הקליימקס

(הצומח שנמצא בשיווי משקל עם התנאים האקולוגיים), יער האורן

הנטוע שתפס את מקומו ומהם הסיכויים להתחדשותו לאחר השרפה של יער

בן שמן

גילה אלון, מכון דש"א

אנשי מודיעין של תקופת בית שני חיו בנוף של גבעות המכוסות

בחורשים ירוקי-עד ויערות פארק. ההיסטוריה ההתיישבותית של א"י

גרמה להרס ממושך של החורש והיער עד לתקופה הבריטית. ההרס גרם

להתנוונות חברות הצומח הטבעיות ולכסוי השטח בשיחים, בני שיח

ועשבוניים חד-שנתיים. צמחים אלו הם שלבים בתהליכי ההתאוששות של

מערכות אקולוגיות לאחר הפסקת ההרס, תהליך המכונה 'סוקצסיה'
המתרחש כתוצאה מהרס הצומח הטבעי.

השרפה הגדולה ביער בן שמן פגעה והרסה בתי גידול של המערכות
האקולוגיות, העלתה שוב את הדיון האם יש צורך לשקם חלקות יער שנפגעו
משרפות באופן מלאכותי או לתת לטבע להשתקם בתהליכי הסוקצסיה המשנית
הטבעית.

בהרצאה זו אציג את ההשפעה של סוקצסיה מישנית על הצלחת התבססותו
של אלון מצוי, שהיה מין דומיננטי באזור מודיעין. כמו כן אציג את
המגמות והקף הזמן לכסוי מחודש של החורש הטבעי שהיה נתון להפרעות
האדם:

* בשטחים פתוחים בשליטת צמחים חד שנתיים - (Gaps).
* בשטחי בתה נשלטים על ידי צמחיה נמוכה - הסירה
הקוצנית (*SarcopoterIum spinosum*).
* בשטחים מתחת לעצי אלון מצוי מעטים (*Quercus callIprInos*).
תוצאות מצביעות על כך:

1. לסוקצסיה מישנית יש השפעה ניכרת על סיכויי התבססות אלון מצוי
בחורש ים תיכוני.

2. המצב הסוקסציוני עשוי לשנות את דגמי ההתבססות והגדילה של נבטי
עצים חדשים בכך שהוא מעכב את התפתחותם מתחת לעצים ומזרז אותם מתחת
לצמחיה הנמוכה של בני שיח.

הפקה וארגון הכנס:

המרכז הרבתיחומי מודיעין מכבים רעות

רחוב עמק דותן 49, מודיעין

טלפון: 08-6210274